

*Сокуренко О. А.,**кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри права та правоохоронної діяльності**Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У цій статті досліджено основні проблеми пенсійного забезпечення в Україні. Наголошено, що стандарти у соціальній сфері постійно підвищуються, зростають витрати державного бюджету, лише пенсійні виплати мають найнижчий рівень.

Зазначено, що в Україні чинна система пенсійного забезпечення не виконує належним чином свого основного завдання та не задовольняє потреби суспільства, адже розмір пенсій здебільшого не забезпечує достатній рівень життя.

Проаналізовано зміни у сфері пенсійного забезпечення на сучасному етапі соціально-економічного розвитку країни, визначено суперечливі аспекти пенсійного реформування у країні. Зокрема, до проблем пенсійної системи віднесено те, що Україна є державою, населення якої можна визначити старіючим. Цей факт спричинює постійне погіршення співвідношення між працездатними громадянами та непрацездатними; пенсійні виплати є мізерними у більшості осіб, які мають пенсійний вік. Велика кількість пенсіонерів отримують пенсії до 2000 тис. грн. Бюджет Пенсійного фонду є незбалансованим. Видатки на пенсійне забезпечення є досить великими. Водночас не слід забувати, що розмір пенсійних внесків є набагато вищим, ніж в інших країнах світу.

Відзначено, що нинішня солідарна пенсійна система є економічно невиправданою і фінансово неспроможною, що знову ж таки відображає економічні проблеми. Надмірно високі пенсійні внески створюють додаткове навантаження на економіку.

Визначено, що задля вирішення цих проблем нагальним є саме реформування пенсійної системи з урахуванням соціально-економічних та політичних змін, які відбуваються у суспільстві. Наголошено, що реформа має на меті посилення соціального захисту громадян, які в силу певних обставин позбавлені працездатності, та забезпечення належного життєвого рівня шляхом сталого розвитку системи пенсійного забезпечення на позитивних моментах трьохрівневої пенсійної системи.

На основі аналізу наголошено на тому, що пенсійна система України нині знаходиться в дуже складному фінансовому становищі та належним чином не забезпечує пенсіонерів необхідним обсягом доходу (пенсії) для підтримання достатнього рівня життя. Визначено, що проблема старіння населення може призвести до загострення кризи пенсійної системи у майбутньому. Відзначено, що радикальними шляхами виходу із ситуації, що склалась, є підвищення пенсійного віку і запровадження накопичувальних пенсійних систем.

Зазначено, що реформа вітчизняної пенсійної системи має тривати жорстко з дуже ефективним механізмом моніторингу всіх процесів реформування.

Ключові слова: пенсія, пенсійний вік, пенсійне забезпечення, пенсійна реформа, пенсійна система, накопичувальна система.

Постановка проблеми. Нині до найголовнішої соціально-економічної проблеми нашої країни слід віднести рівень пенсійного забезпечення, тому здійснення фундаментальних реформ є нагальним. Низький рівень пенсійного забезпечення у країні зумовлює необхідність внесення кардинальних змін до цієї системи загалом. Стандарти у соціальній сфері постійно підвищуються, зростають витрати державного бюджету, лише пенсійні виплати посідають найнижчий рівень. Пенсійне забезпечення за своєю соціально-економічною природою можна вважати одним із основних факторів національної безпеки України. У будь-якій державі пенсійна система становить особливу ланку, прямо впливаючи на захист громадян, які працюють, і членів їхніх сімей, яких вони утримують, від втрати трудового доходу під час настання непрацездатності внаслідок старості, інвалідності, втрати годувальника. Беручи до уваги зазначене, вкрай необхідним є покращення пенсійного забезпечення громадян України. Вирішення цього питання сприятиме ефективності впровадження концепції стратегічного розвитку країни загалом. Людина, її життя, честь і гідність, безпека відповідно до Конституції України є найвищою цінністю держави. Держава, у свою чергу, забезпечує та гарантує захист і відновлення порушених прав. Тому одним із пріоритетних напрямів політики України є соціальне забезпечення, зокрема пенсійне.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні засади пенсійного забезпечення і проблематику розвитку пенсійної системи досліджували такі науковці, як Л. Аксьонова, Г. Александрова, О. Бражко, Л. Братченко, Т. Дідковська, О. Коваль, С. Лаптева, Е. Лібанова, Л. Ткаченко, В. Шульга.

Формування цілей статті. Мета роботи полягає в аналізі системи пенсійного забезпечення на сучасному етапі соціально-економічного розвитку країни.

Виклад основного матеріалу. Створення ефективної пенсійної системи в Україні, яка може вплинути на добробут мільйонів найбільш уразливих верств населення, залежить від багатьох факторів. Упровадження позитивного досвіду розвинутих країн світу, де багаторівнева пенсійна система вже має місце і дає бажані результати, є одним із таких факторів. Важливо враховувати досягнення цих країн, оскільки власний досвід України щодо законодавчого регулювання пенсійної сфери поки обмежений. Недостатня увага до проблем у зазначеній сфері, суперечливі погляди і поляризованість пропонованих заходів визначають актуальність досліджень, спрямованих на систематизацію та узагальнення відповідних напрацювань і вироблення рекомендацій щодо вдосконалення механізму законодавчого пенсійного регулювання в Україні.

У країнах, де рівень економічного добробуту вищий, проблеми населення щодо забезпечення життя, діяльності, ефективної зайнятості вже давно вирішені, а якщо вони є, то рівень

безробіття є лише фрикційним і носить короточасний характер. Цей факт є обов'язковою характерною рисою будь-якої держави, навіть із досить розвинутою економікою. У нашій державі це питання стоїть досить гостро і, судячи з усього, стан речей може змінитися лише у разі зростання ефективності політики зайнятості.

В Україні наявна система пенсійного забезпечення не виконує належним чином свого основного завдання і не вдовольняє потреби суспільства, адже розмір пенсій здебільшого не забезпечує достатній рівень життя.

На думку Т. Дідковської, основним завданням на шляху побудови демократичного суспільства в Україні є зміна та перетворення форми управління суспільством на основі ринкових відносин, схвалення основоположних принципів правової, соціально орієнтованої держави, котрі визнають людей, їхні права та обов'язки найвищою соціальною цінністю.

Проте, як показує практика, реформування більшості сторін суспільного життя супроводжується суттєвими протиріччями, часто у кризових ситуаціях. У соціальній сфері розбіжності щодо перехідного періоду носять складний та болючий характер, зокрема у системі пенсійного забезпечення як матеріального базису громадян, яких унаслідок певних причин віднесено до непрацюючих.

Насамперед це пов'язано з наявною реформою пенсійної системи, а також зі специфікою організаційних заходів, які дають змогу поступово досягати належного рівня пенсійного забезпечення [3, с. 253].

На думку Г. Александрової, до вагомих проблем пенсійної системи слід віднести такі:

- Україна є державою із населенням, якого можна визначити старіючим. Цей факт спричинює постійне погіршення співвідношення між працездатними та непрацездатними громадянами;
  - пенсійні виплати є мізерними у більшості осіб, які мають пенсійний вік. Велика кількість пенсіонерів отримує пенсії до 2000 тис. грн.;
  - незбалансований бюджет Пенсійного фонду;
  - видатки на пенсійне забезпечення є досить великими.
- Водночас не слід забувати, що розмір пенсійних внесків є набагато вищим, ніж в інших країнах світу [1, с. 4].

В. Бідак і М. Гладченко зазначають, що результативність політики соціального захисту суттєво обмежують такі чинники: недосконалість чинних законодавчих актів у сфері соціального управління, відносин на ринку праці та соціально-економічних механізмів реалізації захисних прав і гарантій, відсутність чіткої оцінки соціальних наслідків управлінських рішень та відповідальності керівних органів за зниження рівня життя, нерозвиненість політики щодо травматизму, невизначеність соціально-захисних функцій між суб'єктами трудових відносин [2, с. 164].

Найголовнішими проблемами нинішньої пенсійної системи є соціальні проблеми, а саме те, що нинішня солідарна пенсійна система є соціально несправедливою, особливо для найбідніших верств населення. Крім того, нинішня солідарна пенсійна система є економічно невиправданою та фінансово неспроможною, що знову ж таки відображає економічні проблеми. Надмірно високі пенсійні внески створюють додаткове навантаження на економіку.

Ураховуючи вищезазначене, слід наголосити на тому, що пенсійна система України нині знаходиться в дуже складному фінансовому становищі та належним чином не забезпечує пенсіонерів необхідним обсягом доходу (пенсії) для підтримання достатнього рівня життя. Проблема старіння населення може призвести до загострення кризи пенсійної системи у майбутньому. Радикальними шляхами виходу із ситуації, що склалась, є підвищення пенсійного віку та запровадження накопичувальних пенсійних систем.

Задля вирішення цих проблем нагальним є саме реформування пенсійної системи з урахуванням соціально-економічних та політичних змін, які відбуваються у суспільстві. Реформа має на меті посилення соціального захисту громадян, які внаслідок певних обставин позбавлені працездатності, та забезпечення належного життєвого рівня шляхом сталого розвитку системи пенсійного забезпечення [5, с. 47].

Головними завданнями та цілями пенсійної реформи є:

- поліпшення та унормування рівня життя пенсіонерів;
- визначення залежності пенсій від стажу та заробітку;
- забезпечення сталої фінансової стабільності пенсійної системи України;
- спонукання громадян до накопичення і відкладання грошових ресурсів на пенсійний вік;
- утворення і впровадження ефективної, належної і діючої системи управління та адміністрування у пенсійній системі.

Пенсійна реформа, якщо її здійснити комплексно, може стати одним із суттєвих кроків на шляху до поліпшення пенсійного забезпечення загалом, адже проблеми, що виникають у пенсійній системі, значно впливають на настрої населення, фінансовий та економічний стан країни.

Нова пенсійна система базуватиметься на простих і справедливих принципах розподілу пенсій навіть із першого рівня. Запровадження трьохрівневої пенсійної системи забезпечить міцну основу для належної пенсії для нинішнього і майбутніх поколінь.

Йдеться про те, що створюватимуться індивідуальні пенсійні рахунки, які будуть накопичувальними на другому і третьому рівнях пенсійної системи. Кожен працівник уже через певний термін зможе спостерігати реальні накопичення на своєму рахунку, в чому і є плюси пенсійної реформи. Країна матиме власне джерело довгострокових інвестиційних ресурсів, накопичених за рахунок кумулятивного складника пенсійної системи.

Існування накопичувальної пенсійної системи надасть змогу вітчизняним компаніям, які найближчим часом відповідатимуть жорстким вимогам пенсійного законодавства, залучати інвестиції країни до розвитку власного виробництва та розміщення акцій не за кордоном, а в Україні. Поява сильного внутрішнього інвестора сприятиме зростанню фондового ринку, залучаючи інших вітчизняних, а пізніше іноземних інвесторів.

Здійснення реформи у пенсійній системі дозволить досягнути бажаних результатів, зокрема підвищення життєвого рівня пенсіонерів та належного соціального забезпечення; формування дієвої системи керування пенсійними грошовими надходженнями та видатками; досягнення фінансової стійкості та стабільності у сфері пенсійного забезпечення.

Усі кроки реформи, спрямовані на перетворення наявних вимірів пенсійної системи (пенсійний вік, необхідний стаж тощо), які вже мали місце в минулому, мають лише відволікаю-

чий вплив, тому пенсійне навантаження скорочується повільно. В Україні впровадження пенсійної реформи триває та істотно відображається на віці виходу на пенсію. У 2021 році для того, щоб стати пенсіонером у 60 років, потрібно було мати щонайменше 28 років страхового стажу. Окрім того, на пенсію могли вийти українці у 63-річному віці зі стажем від 18 до 28 років, а також 65-річні, які мають стаж від 15 до 18 років.

Нині Верховна Рада може запровадити накопичувальну пенсійну систему на початку 2022 року, ухваливши законопроект №2683 «Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення», але поки що цей проєкт не було розглянуто.

У 2022 році в Україні передбачено 12 етапів підвищення пенсій для різних категорій. Із 1 січня починають виплачувати підвищені державні пенсії учасникам ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. У березні також проіндексують щомісячні доплати для пенсіонерів старшого віку. Люди від 80 років і старше отримуватимуть щомісячну доплату до пенсії у розмірі 500 гривень, а пенсіонери віком 75–80 років - 400 гривень [7].

Із 1 липня знову зросте прожитковий мінімум, тому знову перерахують мінімальні пенсії. Цього разу вони зростуть із 1934 до 2027 грн. Окрім того, зростуть пенсійні надбавки, які розраховують за показником прожиткового мінімуму [7].

Із 1 грудня мінімальні пенсії знову зростуть: із 2027 до 2093 гривень. Для непрацюючих пенсіонерів віком 60-70 років зі стажем 30 років (для жінок) і 35 років (для чоловіків) установлять мінімальну пенсію 2500 гривень. Якщо їхній стаж становить 20-30 років (для жінок) і 25-35 років (для чоловіків), пенсію встановлюватимуть диференційовано. Залежно від стажу вона становитиме від 2093 до 2500 гривень [7].

Висновки. Таким чином, підвищення пенсійних виплат є позитивним, але саме реформування пенсійної системи знаходиться на досить низькому рівні, через що ефективно виконання основних кроків реформи є уповільненим. За бажанням можна знайти додаткові альтернативні джерела фінансового контенту. Дослідження показали, що це сприятиме підвищенню ефективності цього процесу. Тому реформа вітчизняної пенсійної системи має тривати жорстко і мати дуже ефективний механізм моніторингу цих процесів.

Література:

1. Александрова Г.М. Фінансово-економічні й соціальні фактори та наслідки впровадження пенсійної реформи в Україні. *Молодий вчений*. 2016. № 3. С. 4–8.
2. Бідак В. Я. Ризики формування інституту соціального захисту населення України (на прикладі Львівської області). *Регіональна економіка*. 2010. № 1. С. 163- 171.
3. Дідковська Т.О. Поняття та сутність пенсійного забезпечення в Україні: сучасні реалії та перспективи розвитку. *Форум права*. 2012. № 1. С. 253–257.
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 02.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 19.01.2020).

5. Мірошниченко І.С. Сучасні проблеми пенсійного забезпечення: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Облік і фінанси*. 2012. № 4. С. 45–49.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій : Закон України від 03.10.2017 № 2148-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. №№ 40–41. Ст. 383.
7. Пенсії, податки, тарифи. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/

Sokurenko O. Some aspects of pension support in Ukraine

Summary. This article examines the main problems of pensions in Ukraine. It was emphasized that the standards in the social sphere are constantly rising, the state budget expenditures are also growing, only pension payments occupy the lowest level.

It is noted that in Ukraine the existing pension system does not properly fulfill its main task and does not meet the needs of society, because the size of pensions mostly does not provide a sufficient standard of living.

Changes in the field of pension provision at the current stage of socio-economic development of the country are analyzed, contradictory aspects of pension reform in the country are identified. In particular, the problems of the pension system include: Ukraine is a country whose population can be defined as aging, this fact causes a constant deterioration of the ratio between able-bodied and incapacitated citizens; pension benefits are meager, with most people of retirement age. A large number of pensioners receive pensions up to UAH 2,000; unbalanced budget of the Pension Fund; pension expenditures are quite high. At the same time, we should not forget that the amount of pension contributions is much higher than in other countries, etc.

It is noted that the current joint pension system is economically unjustified and financially insolvent, which again reflects economic problems. Excessively high pension contributions create an additional burden on the economy.

It is determined that in order to solve these problems, it is urgent to reform the pension system taking into account the socio-economic and political changes taking place in society. It was emphasized that the reform aims to strengthen the social protection of citizens who are unable to work due to certain circumstances, and to ensure a decent standard of living through sustainable development of the pension system on the positive aspects of the three-tier pension system.

Based on the analysis, it is emphasized that the pension system of Ukraine is currently in a very difficult financial situation and does not properly provide pensioners with the necessary amount of income (pensions) to maintain a sufficient standard of living. It is determined that the problem of population aging may lead to more aggravation of the crisis in the pension system in the future. It is determined that radical ways out of the current situation are raising the retirement age and introducing funded pension systems.

It is noted that the reform of the domestic pension system should be carried out rigorously and have a very effective mechanism for monitoring all reform processes.

Key words: pension, retirement age, pension provision, pension reform, pension system, accumulative system.